

## Designing and Validating a Model for Preventing the Intergenerational Transmission of Divorce (ITD) and its Effectiveness on Boredom and Marital Expectations

Hamed Ghasmi Arganeh<sup>1</sup>, Ozra Etemadi<sup>2</sup>, Maryam Fatehizade<sup>3</sup>

1. PhD student in Counseling, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan Iran.
2. (Corresponding Author) Professor. Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan Iran.
3. Professor. Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan Iran.

### ABSTRACT

The article is taken from a doctoral dissertation

Received: 22/10/2022 - Accepted: 25/10/2022

**Aim:** Each parent plays a vital role in the life of their children and intergenerational transmission of divorce shows that children who experience the divorce of their parents are more exposed to marital injuries. the goal of this study was to design and validate a model for preventing the intergenerational transmission of divorce in the children of single guardians due to divorce and its effectiveness on boredom and marital expectations. **Methods:** The present research was conducted with a mixed exploratory type. For the qualitative part of the research, classical grounded theory was used, while for the quantitative part a quasi-experimental method of experimental group - control group with pre and post test with follow-up was used. Research participants in the qualitative section included interviews with 26 couples with single-parent families resulting from divorce and the research sample in quantitative part included 32 couples with a single-parent family due to divorce. The qualitative part of the research was conducted with semi-structured interviews and the research tools in the quantitative part included the Omiedvar Marital Expectations and Pines Marital Burnout Questionnaires. In order to analyze the data, repeated measurement analysis of variance was used. **Findings:** From the total findings of the qualitative section, five main categories which expressed the marital damage of single-parent children caused by divorce discover and based on them and the opinion of experts the model for prevention of intergenerational transmission of divorce in single-parent children due to divorce was designed. Data analysis showed the effectiveness of the divorce prevention model on intergenerational transmission of divorce on boredom and marital expectations ( $p < 0.01$ ). **Conclusion:** Based on the results of the present study, the model presented in this study can be used in preventing intergenerational transfer of divorce and to ensure and enduring married life for children of divorce.

**Keywords:** intergenerational transfer of divorce, single parent children, marital vulnerability, marital expectations, marital boredom, classical foundational data theory



## طراحی و اعتباریابی الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق و بررسی اثر بخشی آن بر دلزدگی و انتظارات زناشویی

حامد قاسمی ارگنه<sup>۱</sup>، عذرا اعتمادی<sup>۲</sup>، مریم فاتحی زاده<sup>۳</sup>

۱. دانشجوی دکتری مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
۲. نویسنده مسئول، دکتری مشاوره، استاد، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. O.etemadi@edu.ui.ac.ir
۳. دکتری مشاوره، استاد، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

(صفحات ۶۲-۹۷)

### چکیده

مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری است

**هدف:** هر یک از والدین نقش حیاتی در زندگی فرزندان ایفا می‌کنند و انتقال بین نسلی طلاق نشان می‌دهد، فرزندان که طلاق والدین خود را تجربه می‌کنند بیشتر در معرض آسیب‌های زناشویی هستند. هدف پژوهش حاضر طراحی و اعتباریابی الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق و بررسی اثر بخشی آن بر دلزدگی و انتظارات زناشویی بود. **روش:** پژوهش حاضر با روش تحقیق آمیخته از نوع اکتشافی انجام شد. در بخش کیفی پژوهش از روش نظریه داده بنیاد کلاسیک و در روش کمی از روش شبه آزمایشی گروه آزمایش - گروه کنترل با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون و پیگیری استفاده گردید. مشارکت کنندگان پژوهش در بخش کیفی شامل مصاحبه با ۲۶ نفر از زوجین با خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق بودند که به صورت هدفمند تا اشیاع داده‌ها انتخاب شدند و نمونه پژوهش در بخش کمی ۳۲ نفر از زوجین با خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق بودند که با روش در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند. بخش کیفی پژوهش با مصاحبه نیمه ساختار یافته انجام شد و ابزار پژوهش در بخش کمی شامل پرسشنامه‌های انتظارات زناشویی امیدوار و دلزدگی زناشویی پاین بودند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل واریانس اندازه‌گیری مکرر استفاده شد. **یافته‌ها:** از مجموع یافته‌های بخش کیفی پنج مقوله اصلی که بیانگر آسیب‌های زناشویی فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق بودند استخراج و بر مبنی آنها و نظر متخصصان الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق طراحی شد. تحلیل داده‌ها نیز نشان دهنده اثر بخشی الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق بر دلزدگی و انتظارات زناشویی بود ( $p < 0/01$ ). **نتیجه‌گیری:** بر اساس نتیجه پژوهش حاضر، می‌توان از الگوی آموزشی ارائه شده در راستای پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق، و تداوم زندگی زناشویی فرزندان طلاق استفاده کرد.

**واژه‌های کلیدی:** انتقال بین نسلی طلاق، فرزندان طلاق، آسیب‌پذیری زناشویی، انتظارات زناشویی، دلزدگی زناشویی، نظریه داده بنیاد کلاسیک

## مقدمه

نهاد خانواده به عنوان اساس و بنیان هر جامعه انسانی، مهمترین نهاد اجتماعی است و ازدواج مبتنی بر این حقیقت است که زن و مرد مکمل یکدیگر هستند. زوجین فراتر از با هم بودن مسولیت پدر و مادری برای هر فرزندی که از پیوند آنها به وجود می‌آید نیز بر عهده دارند. در واقع ازدواج محدودیت جامعه برای تضمین رفاه و سلامت فرزندان است. با این حال، ازدواج ممکن است تا پایان عمر زوجین ادامه پیدا نکند و طلاق به عنوان راه حلی برای زندگی زناشویی در نظر گرفته شود و ساختار خانواده تغییر کند (دموتا<sup>۱</sup>، ۲۰۱۹). طلاق یک رویداد واحد نیست بلکه به عنوان فرآیندی در نظر گرفته می‌شود که قبل از جدایی فیزیکی شروع می‌شود و پس از طلاق قانونی نیز ادامه می‌یابد. علیرغم این که طلاق والدین تأثیر یکسانی بر فرزندان ندارد (برند، مور، سانگ و زی<sup>۲</sup>، ۲۰۱۹) اما پژوهش‌ها نشان می‌دهند در طول این فرآیند، اکثر کودکان تغییراتی را در جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی خود تجربه می‌کنند که بر سازگاری کوتاه مدت و بلندمدت فرزندان تأثیر می‌گذارد (هادفیلد و همکاران<sup>۳</sup>، ۲۰۱۸). فرزندان والدین مطلقه احتمال بیشتری برای تجربه جدایی در زندگی مشترک خود دارند این فرآیند که انتقال بین نسلی طلاق<sup>۴</sup> نامیده می‌شود، یک پدیده مستند است که توسط پژوهش‌ها در فرهنگ‌های گوناگون مورد بررسی قرار گرفته است (آماتو<sup>۵</sup>، ۲۰۰۰؛ هارکونن، برناردی و بوئرتین<sup>۶</sup>، ۲۰۱۷). انتقال بین نسلی طلاق در فرزندان طلاق متاثر از دو عامل محیط و وراثت است (سالواتوره و همکاران<sup>۷</sup>، ۲۰۱۸؛ کائو، فایین و ژوو<sup>۸</sup>، ۲۰۲۲). پژوهش‌ها نشان

- 
1. Damota, M. D
  2. Brand, J. E., Moore, R., Song, X., & Xie, Y
  3. Hadfield, K., & et al
  4. intergenerational transmission of divorce (ITD)
  5. Amato, P
  6. Härkönen, J., Bernardi, F., & Boertien, D
  7. Salvatore, J. E., & et al
  8. Cao, H., Fine, M. A., & Zhou, N

می دهند که مشکلات زناشویی و حتی احتمال طلاق در فرزندان طلاق بیشتر از آنهایی است که در خانواده های دو والدی بزرگ شده اند در واقع این فرزندان در روابط عاشقانه خود بیشتر در معرض آسیب هستند. فرزندان خانواده های تک سرپرست معمولاً در توانایی خود برای مدیریت موفقیت آمیز چالش های روابط نزدیک تردید دارند، ارزش ازدواج را زیر سوال می برند و دیدگاه های بدبینانه نسبت به ازدواج دارند (شانهولتز، ایرجنز و بک<sup>۱</sup>، ۲۰۲۱)، به احتمال زیاد در روابط نزدیک خود پریشانی را تجربه می کنند و احساس کمتری نسبت به روابط خود دارند (گودفری، کوریلوک و ویتون<sup>۲</sup>، ۲۰۱۸؛ روپر، فایف و سیدال<sup>۳</sup>، ۲۰۲۰).

محیط خانواده به عنوان یک ساختار چند وجهی مفهوم سازی شده است که مجموعه ای از عوامل مانند ساختار خانواده، باورهای والدین، تعاملات والدین و فرزند و همچنین فضای فرهنگی و عاطفی را در بر می گیرد شواهد تحقیقاتی فراوانی وجود دارد که نشان می دهد محیط و ساختار خانواده نقشی حیاتی در شکل دهی شخصیت، خودپنداره و شایستگی اجتماعی کودکان دارد (لوکن، روبینوف و تاناکا<sup>۴</sup>، ۲۰۱۳؛ لتو، پترنکو و اسلوبودسکایا<sup>۵</sup>، ۲۰۱۹؛ زی، ووی و لیانگ<sup>۶</sup>، ۲۰۲۲). طلاق والدین، به عنوان مجموعه ای از درگیری ها و چالش های مختلف خانوادگی، با افزایش خطر سلامت روانی کودکان و نوجوانان (شواسکی و لدبتر<sup>۷</sup>، ۲۰۱۸) افسردگی (سندز، تامپسون و گایسینا<sup>۸</sup>، ۲۰۱۷)، اضطراب، مشکلات اجتماعی، رفتار پرخاشگرانه، مصرف مواد (ویندل و ویندل<sup>۹</sup>، ۲۰۱۸) همراه است. لذا آسیب های فردی و اجتماعی فراوانی در زندگی خانواده های تک سرپرست به سمت والد و فرزندان که تحت این شرایط زندگی می کنند

1. Shanholtz, C. E., Irgens, M. S., & Beck, C. J
2. Godfrey, L. M., Kuryluk, A. D., & Whitton, S. W
3. Roper, S. W., Fife, S. T., & Seedall, R. B
4. Luecken, L. J., Roubinov, D. S., & Tanaka, R
5. Leto, I. V., Petrenko, E. N., & Slobodskaya, H. R
6. Xie, S., Wu, D., & Liang, L
7. Shimkowski, J. R., & Ledbetter, A. M
8. Sands, A., Thompson, E. J., & Gaysina, D
9. Windle, M., & Windle, R. C

وجود دارد. پژوهش‌ها در داخل کشور نیز نشان دهنده آن است که در خانواده‌های طلاق، مشکلات اقتصادی و معیشتی؛ اختلالاتی همچون سرخوردگی، افسردگی و کاهش رضایت بیشتر در زندگی را تجربه و آسیب‌های انزوا و اختلال در تعاملات اجتماعی بیشتری را تجربه می‌کنند (صدرالاشرفی و همکاران، ۱۳۹۱). در پژوهش دیگر اسمعیلی، طاهری، قاسمی و حقانی (۱۴۰۱) طلاق والدین را برای نوجوانان پدیده سوگ در نظر گرفته که پنج مقوله اصلی تجربه این نوجوانان از جمله پدیده مرکزی سوگ و پیامدهای سوگ در سازگاری نوجوانان را بررسی نموده‌اند. ربیعی، ایزدی و میر احمدی (۱۴۰۰) نیز نگرش والدین به فرزند پروری پس از طلاق را بررسی نموده‌اند که نتایج نشان دهنده تمرکز والد بر حذف نقش والدی طرف مقابل به جای هم والدی متمرکز بوده است. روغنجی و همکاران (۱۳۹۶) از طریق پژوهش کیفی درون مایه مشکلات والد تک سرپرست را شامل مشکلات و اختلالات روان شناختی مادر، مشکلات جسمی مادر، مشکلات اختلالات روان شناختی فرزندان، مشکلات جسمی فرزندان، مشکلات تحصیلی فرزندان، مشکلات اشتغال، مشکلات بین فردی اعضای خانواده، مشکل با شوهر پیشین و خانواده وی، مشکل مالی، مشکلات مسکن، مشکلات خانواده مبدأ و مشکلات ناشی از افراد پیرامونی و شبکه‌های حمایتی اجتماع بیان نمودند. همچنین پژوهشگران مشکلاتی در اداره امور مالی خانواده، کنترل فرزندان، احساس تنهایی، پذیرش نقش‌های گوناگون در خانواده (شفیع‌آبادی و قشقایی، ۱۳۹۰) را در خانواده‌های تک سرپرست گزارش نموده‌اند، که همگی این عوامل می‌توانند موثر در بهداشت روانی والد سرپرست خانواده و فرزندان که در این خانواده‌ها بزرگ شده و ازدواج می‌کنند، باشد. بنابراین زندگی در این خانواده‌ها به خاطر آسیب‌های فردی و اجتماعی اشاره شده در بالا می‌تواند موثر بر رفتارهای فرزندان رشد یافته در این خانواده‌ها و زمینه تحریک پذیری بیشتری در برابر مسائل پیش روی زندگی باشد.

دلزدگی زناشویی موضوع مهمی در ازدواج است و عوامل بسیاری در این پدیده نقش

دارند (نجاتیان و همکاران، ۲۰۲۱). پینز، نیل، هامرو آیکسون<sup>۱</sup> (۲۰۱۱) دلزدگی را به عنوان یک حالت خستگی جسمانی، عاطفی و روانی که در شرایط درگیری طولانی مدت همراه با مطالبات عاطفی ایجاد می‌شود. در این تعریف خستگی جسمانی با کاهش انرژی، خستگی مزمن، ضعف و تنوع وسیعی از شکایت‌های جسمی و روان تنی مشخص شده، خستگی عاطفی شامل احساسات درماندگی، ناامیدی و فریب گشته و خستگی روانی رشد نگرش منفی نسبت به خود، کار و زندگی را در بر می‌گیرد. دلزدگی شامل سه بعد خستگی هیجانی، مسخ شخصیت و افت عملکرد شخصی است که خستگی هیجانی را به عنوان فشار روانی و از میان رفتن منابع هیجانی فرد در رابطه، مسخ شخصیت را نگرش منفی و بدبینانه نسبت به دیگری و افت عملکرد را به عنوان کم شدن احساس توان اجرای امور زندگی تعریف می‌کنند (امولد، اشنایدر، میلر و یاگل<sup>۲</sup>، ۲۰۱۱). تحقیقات کارشناسان خانواده نشان می‌دهد که امروزه شیوع دلزدگی زناشویی در حال افزایش می‌باشد و زوجینی که در خانواده تک سرپرست بزرگ شده اند مستثنی نیستند، اینکه عوامل دلزدگی چیست، نتایج پژوهش‌ها به برخی عوامل از جمله تصورات رویایی از عشق، عدم توانایی در حل تعارضات زناشویی و اثرات زیان بار آن بر سلامت فیزیکی و عاطفی زوجین اشاره کرده اند (عبادت پور، ۱۳۹۲). به عبارتی دلزدگی زناشویی ناشی از عدم تطابق بین حقایق و انتظارات زناشویی و عدم توانایی حل تعارضات ناشی از آن است (جعفری و همکاران، ۲۰۲۱). انتظارات زناشویی عبارت است از استانداردها، فرضیه‌های ذهنی و چارچوب‌های از پیش تعیین شده؛ از رفتارها، نقش‌ها و مسئولیت‌هایی که زوجین در مورد همسر و زندگی زناشویی خود دارند که ممکن است مبتنی بر واقعیت باشد و یا مبتنی بر واقعیت نباشد (خمسه، ۱۳۸۳؛ علی، مک‌گری و

1. Pines, A. M., Neal, M. B., Hammer, L. B., & Icekson, T  
2. Emold, C., Schneider, N., Meller, I., & Yagil, Y

مقصود<sup>۱</sup>، ۲۰۲۲). افراد ممکن است در طول زندگی خود آسیب‌ها و تردیدهای هیجانی بسیاری را تجربه کنند، که این آسیب‌ها می‌تواند وارد ریشه‌های ناهشیار یا نیمه هوشیار ذهنی فرد شده و بر رفتار فرد به صورت غیر مستقیم تأثیر گذارد. سپس افراد ازدواج نموده و ازدواج را اولین فرصت می‌دانند که همسرشان تمام خلاهای قبل از ازدواج آنان را پر کند و در واقع زوجین در زمان بروز تعارض قرارداد‌های ارتباطی که با همسرشان مطرح نکرده و به صورت ناهوشیار یا نیمه هوشیار بر رابطه با همسرشان تأثیر گذار است زمینه فعال شدن پیدا نموده و می‌تواند زمینه‌های تعارضات زوجین را فراهم نماید (سیری<sup>۲</sup> و همکاران، ۲۰۱۹).

اگرچه شواهدی وجود دارد مبنی بر اینکه طلاق والدین در طی مراحل طلاق و بلافاصله پس از آن کودکان و نوجوانان را تحت تأثیر جدی قرار می‌دهد، اما تحقیقات کمی به پیامدهای بلند مدت طلاق والدین بر فرزندان پرداخته و مشکلات زناشویی این فرزندان را در دوران متاهلی بررسی نموده اند. از سویی برای شناسایی مسائل و مشکلات سیستم‌های اجتماعی-رفتاری استفاده از روش‌های مبتنی بر ترکیب پارادایم‌های تحقیق از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا به رغم ماهیت پیچیده این سیستم‌ها و محیط‌ها، نمی‌توان فقط به استفاده از یک روش (کمی یا کیفی) اکتفا کرد و به شناخت کافی نسبت به موقعیت‌های معین دست یافت. با توجه به این امر، برای پی بردن به مسایل اجتماعی-رفتاری کوشش در جهت حل آنها استفاده ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی ضرورت یافته است. در واقع طرح تحقیق آمیخته اکتشافی با هدف ارائه الگویی برای بازنمایی پدیده مورد مطالعه، استفاده می‌شود. از آنجایی که طلاق به عنوان یک پدیده اجتماعی و چند بعدی دارای پیچیدگی‌های بسیاری است بنابراین در پژوهش حاضر به این پدیده براساس یک رویکرد ترکیبی پرداخته شد، در این رویکرد، بخش

1. Ali, P. A., McGarry, J., & Maqsood, A  
2. Sviri, S., & et al

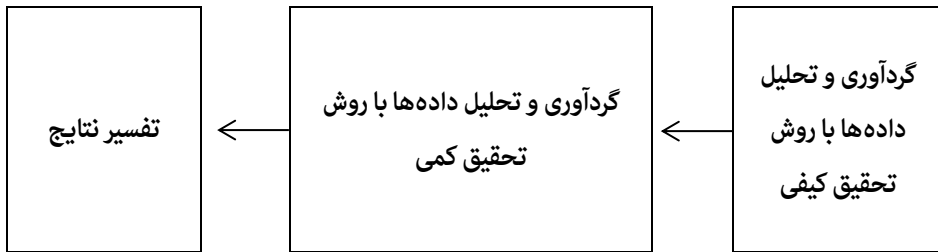
کیفی به واکاوی آسیب‌های زوجی فرزندان طلاق در زندگی زناشویی پرداخته است و بخش کمی به منظور اجرای بسته مداخله در راستای اثربخشی آن بر دلزدگی و انتظارات زناشویی در نظر گرفته شده است.

همچنین اعضای خانواده‌های تک سرپرست، تجربه خانواده کامل و سالم را نداشته‌اند و از نظر سبک‌های زندگی و ارتباطی ممکن است با الگوی بعضاً نامناسب مواجه بوده و مسیر زندگی را طی کرده باشند. لذا آسیب‌هایی که این دسته از فرزندان تک سرپرست بعد از بزرگ شدن و شکل‌گیری زندگی زوجی، با آن مواجه می‌شوند، می‌تواند قابل تامل باشد. لذا با توجه به موارد مطرح شده محقق در این پژوهش بر آن است که ضمن واکاوی آسیب‌های زناشویی زوجینی که فرزند طلاق بوده‌اند الگوی آموزشی آسیب‌محور پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق را ارائه نماید و اثربخشی آن بر دلزدگی و انتظارات زناشویی را بررسی کند. از این رو سوال اصلی پژوهش این است که: الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق مبتنی بر چه مقولاتی از آسیب‌های زناشویی فرزندان طلاق است؟ و آیا الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق بر کاهش دلزدگی و انتظارات زناشویی موثر است؟

### روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحقیق آمیخته از نوع متوالی اکتشافی استفاده شد. طرح متوالی اکتشافی شامل جمع‌آوری و تحلیل داده با روش تحقیق کیفی در مرحله‌ی اول و سپس استفاده از نتایج آن برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کمی است که در نهایت یک تفسیر و جمع‌بندی کلی از نتایج هر دو روش در قالب یک مطالعه صورت می‌گیرد.





شکل ۱. طرح متوالی اکتشافی کرسول (۲۰۱۲)

بخش کیفی پژوهش با روش داده بنیاد کلاسیک انجام شده است (گلیزر<sup>۱</sup>، ۲۰۰۵). بدین منظور در پژوهش حاضر از روش استقرایی در سه مرحله کدگذاری باز، انتخابی و نظری استفاده شد. نخست با بررسی ادبیات پژوهش، پرسش‌های مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته در زمینه آسیب‌پذیری زناشویی در فرزندان تک‌سرپرست ناشی از طلاق تدوین شد پس از تدوین پرسش‌ها برای بررسی در دسترس ۸ کارشناس حوزه خانواده قرار گرفت و پس از اعمال نظرات کارشناسان، هماهنگی‌ها برای جلسه‌های مصاحبه فردی با زوجین متعلق به خانواده تک‌سرپرست ناشی از طلاق در راستای واکاوی آسیب‌ها انجام شد. پیش از انجام مصاحبه‌ها، از مصاحبه‌شونده‌ها رضایت‌نامه شرکت در پژوهش که در برگیرنده اجازه ضبط صدا، معرفی اهداف پژوهش، علت ضبط مصاحبه، اطمینان بخشی در راستای محرمانه بودن اطلاعات و هویت آن‌ها به صورت کتبی گرفته شد. زمان مصاحبه‌ها بین ۶۰ تا ۹۰ دقیقه بود. مصاحبه‌ها با سوالات جمعیت‌شناختی آغاز شده و با سوالات باز که متناسب با اهداف تحقیق طراحی شده بود، ادامه می‌یافت. هرگاه در پاسخ‌ها نکات مبهمی مشاهده می‌شد از آنان درخواست می‌گردید که توضیحات بیشتری را ارائه نمایند. به موازات فرآیند مصاحبه‌ها، واکاوی آسیب‌ها انجام شده و تعداد مصاحبه‌ها تا حد اشباع داده‌ها، پیگیری شد. در این پژوهش نیز مشارکت کنندگان به شیوه نمونه‌گیری هدفمند تئوریک (کرسول<sup>۲</sup>، ۲۰۱۲) انتخاب شدند و تا

1. Glaser, B  
2. Creswell, J

اشباع در نهایت تعداد ۲۶ نفر از فرزندان خانواده‌های تک سرپرست ناشی از طلاق که ازدواج کرده اند به عنوان نمونه مورد مصاحبه قرار گرفتند. مصاحبه شوندگان زوجینی بودند که در خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق زندگی کرده اند، مقوله‌های مصاحبه‌ها به وسیله روش کدگذاری از طریق سه مرحله کدگذاری استخراج شده آنگاه بر پایه مفاهیم استخراج شده ابعاد آسیب‌های زناشویی در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق به دست آمد و بر مبنی آن الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق برای فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق ارائه شد. برای بررسی اعتبار درونی الگوروندی ارائه شده و قابلیت اجرای آن برای گروه آزمایش از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که روایی آن از طریق بررسی نظر ۴۰ نفر از متخصصان و پایایی آنها با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمد.

جدول ۱. مثالی از فرایند نحوه کدگذاری

نشانه	گزاره منتخب (کدکلیدی)	واقعه	مفهوم	مقوله
Aprc <sub>1</sub>	اینکه از نقطه ضعف نبود پدرم استفاده می‌کنند ناراحت می‌شوم و به هم می‌ریزم.	تطبیق با شرایط	پذیرش همسر	هویت در رابطه زوجی

در ادامه در راستای اعتباریابی بیرونی الگوی آموزشی ارائه شده و بررسی اثربخشی آن، بخش کمی پژوهش با روش شبه آزمایشی گروه آزمایش - گروه کنترل با طرح پیش آزمون - پس آزمون و پیگیری انجام شد. بدین منظور از جامعه آماری که شامل کلیه زوجین متاهل متعلق به خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق بودند و به دلیل مشکلات زوجی در سال ۱۳۹۸ به مراکز چهارگانه کمیته امداد امام خمینی و مراکز مشاوره شهر کرمانشاه مراجعه نموده بودند، به صورت در دسترس تعداد ۳۲ نفر از زوجین به عنوان نمونه انتخاب و به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش و کنترل هر کدام ۱۶ نفر تقسیم شدند. گروه آزمایش مورد مداخله الگوی روندی قرارگرفت و گروه کنترل طی این مدت هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد. به منظور جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه انتظارات

زناشویی (امیدوار، ۱۳۸۶) و پرسشنامه دزدگی زناشویی (نوبیدی، ۱۳۸۴) در سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری روی آزمودنی‌ها اجرا شد. توجه به رازداری اطلاعات شخصی مشارکت‌کنندگان و رضایت آنها از شرکت در جریان پژوهش، از ملاحظات اخلاقی این پژوهش بود. در سطح آمار توصیفی از میانگین و انحراف معیار و به منظور آزمون فرضیه‌ها و بررسی اعتباریابی بیرونی پژوهش از تحلیل واریانس اندازه‌گیری مکرر استفاده شده است.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت شناختی

جنسیت		تحصیلات		سن		تعداد فرزند		زمان ازواج			
زن	دیپلم و زیر	لیسانس	فوق	زیر ۲۳	۲۳ تا ۲۸	بدون	یک	دو فرزند	زیر ۳	۳ تا ۶	بیش از ۶
	دیپلم	لیسانس	ویالاتر	۲۸ سال	به بالا	فرزند	فرزند	و بیشتر	سال	سال	سال
مرد	۱۱	۴	۱	۵	۹	۲	۵	۷	۴	۶	۶
گواه	۶	۱۱	۴	۱	۵	۹	۲	۵	۷	۶	۶
آزمایش	۵	۱۰	۴	۲	۶	۷	۳	۶	۳	۴	۷
کل							۳۲				

## ابزار پژوهش

### مقیاس دزدگی زناشویی<sup>۱</sup> پاینز

مقیاس دزدگی زناشویی یک ابزار خودسنجی است که توسط پاینز (۱۹۹۶) با هدف اندازه‌گیری درجه دزدگی زناشویی در بین زوجین ساخته شد. این پرسشنامه شامل ۲۱ سوال است که سه مولفه‌ی از پا افتادگی جسمی (خستگی و اختلال خواب)، از پا افتادگی عاطفی (افسردگی و ناامیدی) و از پا افتادگی روانی (بی‌ارزشی، سرخوردگی و خشم نسبت به همسر) را می‌سنجد. نمره‌گذاری پرسشنامه براساس طیف لیکرت است و نمرات بالاتر نشان دهنده دزدگی زناشویی بیشتر است. حد بالای پرسشنامه نمره ۱۴۷ و حد پایین آن نمره ۲۱ بود. برای تفسیر آزمون باید آنها را تبدیل به درجه کرد که این عمل از طریق تقسیم نمره‌های حاصل شده از پرسشنامه بر تعداد سوالات به دست

1. Measure Couple Burnout

می‌آید. در تفسیر نتایج پژوهش، نمره بیشتر از ۵ نشانگر لزوم کمک فوری و نمره ۲ و کمتر از آن نشان دهنده وجود رابطه خوب زوجین است. ضریب اطمینان آزمون با روش باز آزمایی در یک دوره‌ی یک ماهه، ۰/۷۶ محاسبه و گزارش شده است. همچنین پایایی این مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ در دامنه‌ی بین ۰/۹۱ تا ۰/۹۳ گزارش شده است (پایینز، ۱۹۹۸، به نقل از نویدی، ۱۳۸۴). در ایران نویدی، ضریب پایایی این پرسشنامه را با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۶ تا ۰/۹۰ (نویدی، ۱۳۸۴) گزارش نموده است. در پژوهش حاضر نیز ابتدا ضریب آلفای پرسشنامه بررسی شده و نمره ۰/۸۱ به دست آمد.

### پرسشنامه انتظارات زناشویی

در این پژوهش به منظور اندازه‌گیری میزان انتظارات زناشویی از مقیاس ۳۲ سوالی انتظارات زناشویی استفاده شد. این پرسشنامه در تحقیقی که امیدوار (۱۳۸۶) انجام داد توسط امیدوار ساخته و نرم شد. برای ساختن این پرسشنامه از تحقیقات انجام شده، متون مربوط و مصاحبه با زوجین استفاده شده است. روایی محتوایی، پرسشنامه توسط پنج تن از متخصصان مشاوره در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان تأیید شده است. پرسشنامه شامل ۳۲ سوال و دارای طیف لیکرت اصلا (۰) تا همیشه (۴) بود. حداقل نمره پرسشنامه ۰ و حداکثر ۱۲۸ بود. ضریب اعتبار آزمون با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۰ گزارش شده است. به منظور تعیین روایی پرسشنامه نیز از دو شیوه تعیین سازه‌های بنیادی و همبستگی درونی خرده مقیاس‌ها با نمره کل استفاده شد. در نهایت سه عامل بر اساس ۳۷/۵ درصد واریانس‌های مجموع عوامل به دست آمد. این سه عامل عبارت بودند از: انتظار از همسر به عنوان دوست و حامی، انتظار از زندگی مشترک و انتظار از رابطه ایده آل (امیدوار، ۱۳۸۶).

## یافته‌ها

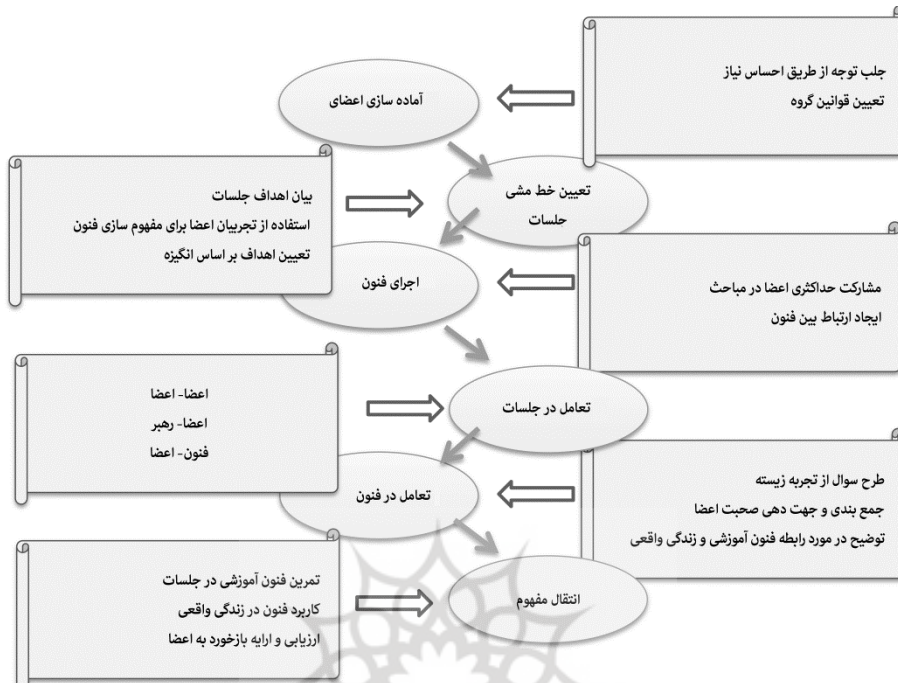
در نهایت یافته‌های پژوهش در بخش کیفی و پاسخ به سوال پژوهش در راستای مفاهیم و مقوله‌های اصلی تشکیل دهنده الگوی آموزشی انتقال بین نسلی طلاق مبنی بر آسیب پذیری زناشویی فرزندان طلاق، منجر به شناسایی ۲۷ مفهوم و ۵ مقوله نهایی شامل: الگوی‌های نامناسب فردی، کمبود حمایت خانواده اصلی، نقص فرهنگی و اجتماعی، الگوی نامناسب زناشویی، نقص در نقش‌های زناشویی اصلی؛ گردید و الگوی مفهومی ارائه شد. الگوی مفهومی که توصیف کننده پدیده مورد نظر هست، ارتباط منطقی بین مفاهیم تشکیل دهنده مقوله‌ها همچنین میزان اهمیت و جایگاه هر یک از مفاهیم را به خوبی نشان داد. در ادامه الگوی روندی بر اساس الگوی مفهومی و در نظر گرفتن مقوله‌ها و مفاهیم به دست آمده، که در مجموع مؤلفه‌های الگوی مداخله ای را تشکیل داده‌اند، طراحی شد. بر اساس الگوی روندی فعالیت‌های مداخله ای طراحی و از طریق آن آموزش در سطح جلسات مداخله ای اجرا شد. در واقع الگوی روندی ارائه شده در پژوهش حاضر چهارچوبی را برای آموزش کاهش آسیب‌های زوجی خانواده‌های توان خواه اجتماعی ناشی از طلاق که فرزندان‌شان ازدواج کرده‌اند را فراهم نموده است. آن چه که از مصاحبه‌های به عمل آمده، دیدگاه متخصصان و همسویی با مطالعه‌های انجام گرفته از سوی پژوهشگران داخلی و خارجی استنباط شده این است که آموزش‌های الگوی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق باید از طریق بهبود توانایی دانش، تغییر در برخی نگرش‌های همسو با خطا، و ایجاد مهارت در زوجین مبتنی بر مفاهیم و مقوله‌های به دست آمده از آسیب پذیری زناشویی در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق هدف گذاری شوند علاوه بر این روش‌های در نظر گرفته شده برای پیشبرد این آموزش‌ها، رویکردهای آموزشی فعال از جمله رویکردهای غنی سازی روابط زناشویی، رویکرد مهارت زندگی، رویکرد شناختی رفتاری و رویکردهای سیستمی بوده است که در این جلسات، آموزش دهنده و یادگیرنده هر دو فعال بوده که با به کارگیری آموخته‌های

خود در موقعیت‌های زوجی و زندگی واقعی به تسلط در زندگی زناشویی دست یابند. الگوی آموزشی پژوهش حاضر در ۱۰ جلسه آموزشی و ۳ جلسه ارزیابی (پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری) طراحی و اجرا شد که بازپروری هر مقوله و مفاهیم آن در دو جلسه بر اساس الگو روندی برای گروه آزمایش اجرا شد (برنامه جلسات مبتنی بر آسیب‌ها در پیوست ۱ ارائه شده است).

### جدول ۳. مفاهیم الگوی آموزشی مبتنی بر واکاوی آسیب‌های

#### زناشویی در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق

الگو	مقوله	مفاهیم
آسیب‌پذیری زناشویی در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق	الگوی های نامناسب فردی	آسیب هویتی، خطای اسنادی، مشکلات هیجانی و خلا عاطفی، نقص در حل مسئله و تصمیم‌گیری، سبک دل‌بستگی، گرایش به رفتار پر خطر
	کمبود حمایت خانواده اصلی	کبود حمایت رفاهی و اقتصادی از طرف خانواده اصلی، کبود حمایت امنیتی از طرف خانواده اصلی، حمایت معکوس از خانواده اصلی (مالی...)
	فرهنگ و جامعه	برچسب و عدم پذیرش اجتماعی، کمبود حمایت اجتماعی اقتصادی، احساس ناامنی اجتماعی، حس طبقه ضعیف داشتن، تمسک به مذهب
	الگوی نامناسب زناشویی	تکانش رفتاری در روابط زوجی، فکر به جدایی، پذیرش همسر، الگوگیری از خشونت والدین، تطبیق‌پذیری با شرایط، تنهایی و گوشه‌گیری، نشخوار فکری در مورد روابط زوجی، محبت جسمی و صمیمیت جنسی، عدم الگوی تعاملی در تصمیم‌گیری
	نقص در نقش‌های زناشویی اصلی	فقدان الگوی زناشویی خانواده کامل، تنیدگی مرزهای خانوادگی، حمایت شخص ثالث، سبک زندگی



شکل ۲. الگوی روندی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق

### نتایج اعتباریابی درونی از دیدگاه متخصصان

در ادامه پژوهش به بررسی اعتبار درونی الگوی آموزشی پژوهش از طریق بررسی میانگین و انحراف استاندارد بر اساس نظر متخصصان و سپس بررسی اعتبار بیرونی پژوهش از طریق بررسی اثر بخشی الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق بر دلزدگی و انتظارات زناشویی زوجین از طریق اندازه گیری مکرر پرداخته شده است.

جدول ۴. نتایج اعتبارسنجی درونی الگوی آموزشی پیشگیری از  
انتقال بین نسلی طلاق بر اساس نظر متخصصان

ردیف	سوال	میانگین	انحراف معیار
۱	تا چه اندازه ابعاد الگوی آموزشی پیشنهادی کامل هستند؟	۴/۰۲	۰/۷۶
۲	تا چه اندازه نوع چینش عناصر الگوی آموزشی مناسب می‌باشد؟	۳/۷۸	۰/۷۱
۳	الگوی پیشنهادی تا چه اندازه برای طراحی آموزش روابط زوجی مناسب است؟	۴/۲۱	۰/۸۰
۴	تا چه اندازه پیشنهاد می‌کنید از این الگوی آموزشی برای بهبود روابط زوجی استفاده شود؟	۴/۱۲	۰/۶۵
۵	تا چه اندازه پیشنهاد می‌کنید از این الگو برای افزایش سطح رشد شناختی (بلوغ ذهنی) زوجین استفاده شود؟	۳/۸۰	۰/۷۲
۶	تا چه اندازه تعامل بین عناصر الگو مناسب است؟	۴/۰۴	۰/۷۸
۷	تا چه اندازه عناصر ذکر شده به موضوع پژوهش ارتباط دارند؟	۳/۸۹	۰/۷۲
۸	تا چه اندازه الگوی آموزشی ارائه شده را جامع و مانع می‌دانید؟	۴/۰۸	۰/۷۹

برای بررسی قابلیت اجرا و اعتبار درونی الگوی آموزشی ارائه شده از نظر سنجی ۴۰ نفر از متخصصین شامل اساتید، دانشجویان دکتری و مشاوران کلینک‌های مشاوره و روان‌شناسی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که روایی آن از طریق بررسی متخصصان و پایایی آنها با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۷۷ به دست آمد. با توجه به نمره گذاری پرسشنامه در مقیاس لیکرت، نمره هر متخصص با فرض جواب دادن به همه سؤالات به ترتیب می‌توانست دارای کمترین نمره ۸ و بیشترین نمره ۴۰ باشد. با وارد کردن نمره‌ها به برنامه SPSS23 و محاسبه میانگین و انحراف معیار نمره‌ها، نتایج جدول ۳ به دست آمد. همان‌طور که از اطلاعات جدول مشخص است، میانگین همه سؤالات بالاتر از میانگین (عدد ۳) برای هر سؤال به دست آمده است. به عبارتی متخصصان در ارزیابی خود معتقد بودند که می‌توان از این الگوی آموزشی برای بهبود بهینه سازی زندگی زوجین با خانواده اصلی تک سرپرست استفاده نمود.



### نتایج اعتبار بیرونی

در این بخش نتایج حاصل از تحلیل داده‌های آمار توصیفی با استفاده از شاخص‌های گرایش مرکزی و شاخص‌های پراکندگی و داده‌های آمار استنباطی (آزمون فرضیه) ارائه شده است. میانگین سن شرکت‌کنندگان در گروه‌های آموزش و کنترل به ترتیب  $33 \pm 3/48$  و  $32 \pm 3/84$  و آزمون تی تست گروه‌های مستقل نشان داد که میانگین سن دو گروه آزمایش و کنترل با یکدیگر تفاوت نداشتند ( $t = 0/09$ ). مدرک تحصیلی دیپلم و کارشناسی بیشترین توزیع فراوانی مدرک تحصیلی را در بین افراد شرکت‌کننده در پژوهش داشت (حدود ۷۸ درصد برای هر دو گروه).

جدول ۵. میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش را در گروه کنترل و آزمایش در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری

گروه	متغیر	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	پس‌آزمون	پیگیری
		میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
دلزدگی زناشویی		۹۰/۵۰	۴/۸۵	۸۹/۸۸	۴/۸۱
					۹۰/۲۵
کنترل انتظارات زناشویی	انتظار از همسر به عنوان دوست	۱۲/۲۵	۱/۶۹	۱۲/۷۵	۱/۰۶
	انتظار از زندگی زناشویی	۲۴/۱۳	۱/۸۵	۲۴/۴۴	۱/۰۳
	انتظار از يك رابطه ایده‌آل	۲۷/۹۴	۱/۵۲	۲۷/۳۱	۱/۷۷
	نمره کل	۶۴/۳۱	۴/۷۵	۶۴/۵۰	۳/۴۸
					۲/۸۹

گروه	متغیر	پیش آزمون	پس آزمون	پهگیری	انحراف میانگین استاندارد	انحراف میانگین استاندارد
	دلزدگی	۸۹/۴۴	۴/۹۲	۸۳/۴۳	۴/۰۹	۸۲/۴۴
	زناشویی					۵/۶۲
	انتظار از همسر به عنوان دوست	۱۱/۹۴	۱/۵۲	۱۴/۵۰	۱/۵۰	۱۴/۴۴
						۱/۳۶
آزمایش	انتظارات زندگی	۲۳/۸۷	۱/۵۴	۲۶/۳۸	۱/۵۸	۲۷/۶۲
	زناشویی					۱/۶۵
	انتظار از يك رابطه ایده آل	۲۷/۶۲	۱/۶۶	۲۶/۴۴	۱/۴۱	۲۶/۸۸
						۱/۳۱
	نمره کل	۶۳/۴۴	۴/۵۷	۶۷/۳۱	۳/۸۲	۶۸/۰۶
						۲/۶۲

در جدول ۵ هماهنگ‌گونه که مشاهده می‌شود، تفاوت میانگین نمرات گروه آزمایش و کنترل در مقیاس‌های دلزدگی و انتظارات زناشویی و همچنین خرده مقیاس‌های انتظارات زناشویی یعنی؛ انتظار از همسر به عنوان دوست، انتظار از زندگی زناشویی و انتظار از يك رابطه ایده آل در مرحله پیش آزمون کم بوده در حالی که در مرحله پس آزمون و پیگیری تفاوت میانگین‌های پیش آزمون و پس آزمون گروه آزمایش و کنترل زیاد می‌باشد. استفاده از آزمون‌های پارامتریک مستلزم رعایت چند پیش فرض اولیه است که در صورت رعایت این پیش فرض‌ها و تأیید آنها می‌توان از این آزمون‌ها بهره گرفت. که پیش از پرداختن به آزمون فرضیه‌ها، در این بخش پیش فرض‌های نرمال بودن توزیع نمرات، همگنی واریانس‌ها و آزمون ماچلی بررسی شد.

از آزمون شاپیرو جهت بررسی نرمال بودن توزیع نمره‌های نمونه پژوهش با جامعه پژوهش استفاده شد که نتایج بررسی این پیش فرض نشان داد مقادیر آزمون شاپیرو برای متغیرهای دلزدگی و انتظارات زناشویی و همچنین خرده مقیاس‌های انتظارات زناشویی یعنی؛ انتظار از همسر به عنوان دوست، انتظار از زندگی زناشویی و انتظار از یک رابطه ایده آل برای مراحل پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری در گروه‌های آزمایش و کنترل معنادار ( $P > 0/05$ ) نیستند و می‌توان نتیجه گرفت که توزیع نمره‌ها در این متغیرها نرمال بوده‌اند. از آزمون لوین برای بررسی مساوی بودن واریانس گروه‌ها و آزمون ماچلی نیز جهت ارزیابی پیش فرض تساوی کوواریانس‌ها استفاده شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون لوین و آزمون ماچلی

متغیر	آماره F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معناداری	ضریب ماچلی	ضریب خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
دلزدگی زناشویی	پیش آزمون	۱	۳۰	۰/۶۰				
	پس آزمون	۱	۳۰	۰/۶۳	۰/۷۶	۷/۸۵	۲	۰/۲۰
	پیگیری	۱	۳۰	۰/۶۸				
انتظار از همسر به عنوان دوست	پیش آزمون	۱	۳۰	۰/۹۶				
	پس آزمون	۱	۳۰	۰/۰۹	۰/۹۷	۰/۸۳	۲	۰/۶۵
	پیگیری	۱	۳۰	۰/۷۷				
انتظار از زندگی زناشویی	پیش آزمون	۱	۳۰	۰/۹۳				
	پس آزمون	۱	۳۰	۰/۰۷	۰/۶۴	۱۲/۹۰	۲	۰/۰۰۲
	پیگیری	۱	۳۰	۰/۴۳				
انتظارات زناشویی	پیش آزمون	۱	۳۰	۰/۳۶				
	پس آزمون	۱	۳۰	۰/۶۸	۰/۹۵	۱/۴۷	۲	۰/۴۷
	پیگیری	۱	۳۰	۰/۳۵				
نمره کل	پیش آزمون	۱	۳۰	۰/۸۲				
	پس آزمون	۱	۳۰	۰/۶۸	۰/۸۴	۴/۹۰	۲	۰/۰۸
	پیگیری	۱	۳۰	۰/۷۷				

در جدول ۶ مقادیر آماره F که نشان دهنده مقدار آزمون لوین برای بررسی همگنی واریانس گروه‌هاست؛ معنادار نیستند ( $P > 0/05$ ). با توجه به این نتیجه، پیش فرض برابری واریانس دو گروه آزمایش و کنترل در متغیرهای دلزدگی و انتظارات زناشویی و همچنین خرده مقیاس‌های انتظارات زناشویی تأیید می‌شود. مفروضه کرویت ماچلی برای مقیاس‌های انتظارات زناشویی و همچنین خرده مقیاس‌های انتظارات زناشویی برقرار بوده و تفسیر آن نیز به طور ساده امکان پذیر است ( $P > 0/05$ ). اما در مورد متغیر دلزدگی و خرده مقیاس انتظار از زندگی زناشویی مفروضه کرویت ماچلی معنادار است ( $P < 0/05$ ) و لازم است که گزارش نتایج این خرده مقیاس‌ها بر اساس مفروضه‌ی اسپیلون گرین هاوس انجام گیرد. از آنجا که پیش فرض‌های پژوهش رعایت شده است نتایج بررسی فرضیه‌های پژوهش در ادامه ارائه گردیده است.

جدول ۷. نتایج اندازه‌گیری مکرر برای مقایسه میانگین‌های نمرات متغیرها

متغیر وابسته	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معناداری	مجدور سهمی اتا
دلزدگی	اثر زمان (درون گروهی)	۲۵۸/۲۵	۱/۷۵	۱۴۷/۴۰	۹/۸۴	۰/۰۰۱	۰/۲۴
	اثر تعامل (زمان و گروه)	۲۰۳/۵۸	۱/۷۵	۱۱۶/۲۰	۷/۷۶	۰/۰۰۲	۰/۲۰
انتظارات همسر به عنوان دوست زناشویی	اثر زمان (درون گروهی)	۴۷/۱۴	۲	۲۳/۵۷	۱۸/۴۱	۰/۰۰۱	۰/۳۸
	اثر تعامل (زمان و گروه)	۲۳/۳۹	۲	۱۱/۶۹	۹/۱۴	۰/۰۰۱	۰/۲۳
انتظار از زندگی زناشویی	اثر زمان (درون گروهی)	۵۲/۳۱	۱/۵۸	۳۳/۰۹	۱۷/۲۲	۰/۰۰۱	۰/۳۶

متغیر وابسته	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معناداری	مجدور سهمی اتا
	اثر تعامل (زمان و گروه)	۲۷/۸۹	۱/۵۸	۱۷/۶۵	۹/۱۸	۰/۰۰۱	۰/۲۳
انتظار از يك رابطه ایده آل	اثر زمان (درون گروهی)	۱۳/۲۷	۲	۶/۶۳	۵/۷۹	۰/۰۰۵	۰/۱۶
	اثر تعامل (زمان و گروه)	۱/۳۹	۲/۰۰	۰/۶۹	۰/۶۱	۰/۵۴	۰/۰۲
نمره کل	اثر زمان (درون گروهی)	۱۱۹/۱۴	۱/۸۸	۶۳/۰۹	۸/۱۸	۰/۰۰۱	۰/۲۱
	اثر تعامل (زمان و گروه)	۸۰/۶۴	۱/۸۸	۴۲/۷۰	۵/۵۳	۰/۰۰۷	۰/۱۵

جدول ۷، نتایج آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر را برای متغیر دلزدگی، انتظارات زناشویی و اثرات تعاملی متغیر دلزدگی و انتظارات زناشویی و خرده مقیاس‌های آن به همراه متغیر گروه با اصلاح درجات آزادی نشان می‌دهد. بر اساس داده‌های جدول بالا، اثر الگوی آموزشی آسیب محور پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق متمرکز بر فرزندان متاهل متعلق به خانواده‌های اصلی مادر سرپرست ناشی از طلاق بر متغیر دلزدگی و انتظارات زناشویی معنادار است یعنی میانگین متغیر دلزدگی و انتظارات زناشویی و خرده مقیاس‌های آن بین ۳ سطح زمانی تفاوت معناداری با هم دارند. اما برای بررسی دوجه‌دوی نتایج و بررسی دقیق تفاوت‌های ایجاد شده در طول زمان از آزمون تعقیبی بونفرونی استفاده شد جدول (۸).

جدول ۸. نتایج آزمون بونفرونی برای مقایسه‌های زمانی

سطح معناداری	خطای استاندارد	تفاضل میانگین‌ها (i-j)	گروه‌ها		متغیر وابسته
			j	i	
۰/۰۰۲	۰/۸۷	۳/۳۱	پس آزمون	پیش آزمون	دلزدگی
۰/۰۰۷	۱/۰۸	۳/۶۲	پیگیری	پیش آزمون	
۱/۰۰	۰/۷۰	۰/۳۱	پیگیری	پس آزمون	
۰/۰۰۱	۰/۲۷	۱/۵۳	پس آزمون	پیش آزمون	انتظار از همسر به عنوان دوست
۰/۰۰۱	۰/۳۰	۱/۴۳	پیگیری	پیش آزمون	
۱/۰۰	۰/۲۷	۰/۰۹	پیگیری	پس آزمون	
۰/۰۰۱	۰/۲۸	۱/۴۰	پس آزمون	پیش آزمون	انتظار از زندگی زناشویی
۰/۰۰۱	۰/۳۸	۱/۶۸	پیگیری	پیش آزمون	
۰/۷۱	۰/۲۳	۰/۲۸	پیگیری	پس آزمون	
۰/۰۰۹	۰/۲۸	۰/۹۰	پس آزمون	پیش آزمون	انتظار از يك رابطه ایده آل
۰/۲۰	۰/۲۸	۰/۵۳	پیگیری	پیش آزمون	
۰/۳۶	۰/۲۳	۰/۳۷	پیگیری	پس آزمون	
۰/۰۲۹	۰/۷۳	۲/۰۳	پس آزمون	پیش آزمون	نمره کل
۰/۰۰۵	۰/۷۴	۲/۵۹	پیگیری	پیش آزمون	
۰/۸۷	۰/۵۲	۰/۵۶	پیگیری	پس آزمون	

جدول ۸ نتایج آزمون تعقیبی بونفرونی مقابله‌های زوجی را نشان می‌دهد. در جدول، میانگین متغیر وابسته (دلزدگی و انتظارات زناشویی و خرده مقیاس‌های آن) بین سطوح متغیر مستقل (سه سطح زمانی پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری) به طور دو به دو مقایسه شده است. همان‌گونه که دیده می‌شود در متغیر دلزدگی و انتظارات زناشویی و خرده مقیاس‌های آن، تفاوت بین ۳ سطح زمانی معنادار است ( $p < 0/05$ ). در نتیجه می‌توان گفت که الگو آموزشی آسیب محور پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق متمرکز بر فرزندان متاهل متعلق به خانواده‌های اصلی مادر سرپرست بر دلزدگی و انتظارات زناشویی و خرده مقیاس‌های آن منجر به بهبود دلزدگی و انتظارات نسبت به گروه کنترل شده است.

### نتیجه‌گیری

در یک جمع‌بندی کلی در خصوص ادبیات تحقیق قابل ذکر است که تحقیقات متعددی در خصوص تأثیرات طلاق والدین و فرزندان خانواده‌های تک سرپرست صورت گرفته است که با توجه به نوع نگاه و شرایط و مقتضیاتی که مطالعات در آن انجام شده، ابعاد و مولفه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است و همچنین الگوها و چارچوب‌های مختلف در دنیا عمدتاً در سطح دانشگاه‌ها طراحی شده است، اما آن چیزی که با نگاه به این مطالعات آشکار می‌شود توجه به تفاوت جوامع و فرهنگ‌های مختلف در زمینه آسیب‌های پیش روی خانواده‌های تک سرپرست است که نیاز به الگوهای خاص برای مهارت‌های تعاملی زوجی فرزندان متاهل متعلق به خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق در آن نمایان است. در طراحی این الگوی آموزشی با روش کیفی به پیامدهای بلند مدت طلاق والدین بر فرزندان پرداخته و با توجه به شرایط بومی ارایه شده است. پرسش اصلی این پژوهش این بود که الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق بر مبنای چه مولفه‌هایی از آسیب‌های زناشویی می‌باشد و آیا الگوی ارایه شده اثربخشی لازم را دارد. برای پاسخ به

این سوال منابع موجود مورد تحلیل قرار گرفته سپس از زوجینی که خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق داشتند مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته‌ای انجام شد، مصاحبه‌های ضبط شده پس از پیاده‌سازی، به صورت سطر به سطر بررسی شده و کدهایی حاصل گشت که بر اساس مشابهت و ارتباط مفهومی و ویژگی‌های مشترک بین کدهای باز، مفاهیم و مقولات مشخص شدند. در این تحقیق ۱۴۲ کد کلیدی در کدگذاری باز به دست آمد که در ۲۷ مفهوم دسته‌بندی شدند و این مفاهیم نیز در ۵ مقوله کلی جای گرفتند. مفاهیم اصلی شامل الگوی‌های نامناسب فردی، کمبود حمایت خانواده اصلی، نقص فرهنگی و اجتماعی، الگوی نامناسب زناشویی، نقص در نقش‌های زناشویی اصلی بود. الگو آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق محقق از طریق بهبود توانایی دانش، تغییر در برخی نگرش‌های همسو با خطا و ایجاد مهارت در زوجین مبتنی بر مولفه‌های آسیب‌زناشویی در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق طراحی و در راستای اجرای آن اعتبار درونی الگو نیز با نظر سنجی از متخصصین شامل اساتید، دانشجویان دکتری و مشاوران کلینک‌های مشاوره و روان‌شناسی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته انجام شد که روایی آن از طریق بررسی متخصصان و پایایی آنها با استفاده از آلفای کرونباخ در سطح قابل قبولی برای اجرا قرار داشت. باتوجه به اینکه بخش کیفی در طرح‌های تحقیق آمیخته اکتشافی به منظور کشف «موقعیت نامعین» انجام می‌شود برای این منظور ابتدا به گردآوری داده‌های کیفی پرداخته شد که منجر به توصیف جنبه‌های بی‌شماری از پدیده مورد بررسی (آسیب‌های زوجی فرزندان طلاق) گشت، سپس با استفاده از این شناسایی اولیه، امکان صورت‌بندی فرضیه‌هایی درباره بروز پدیده مورد مطالعه فراهم شد. پس از آن پژوهشگر از طریق گردآوری داده‌های کمی، فرضیه‌ها را مورد آزمون قرار داد بر این مبنا بخش کیفی پژوهش دارای اهمیت بیشتری بوده و به عنوان مبنای بخش کمی محسوب می‌شود. در واقع بخش کیفی در پژوهش حاضر که برای شناسایی آسیب‌های زندگی زوجی در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق انجام شده است، به عنوان مبنایی برای تدوین بسته مداخله برای کاهش دلزدگی و انتظارات محسوب می‌شود.



یافته‌های پژوهش در راستای آسیب پذیری زناشویی در فرزندان طلاق از سه دیدگاه بیولوژیک، نظریه یادگیری اجتماعی و تعدیل استرس قابل تبیین می‌باشد از دیدگاه بیولوژیکی، فرزندان والدین مطلقه خطر طلاق بالایی دارند زیرا والدین و فرزندان دارای ژنتیک خاصی هستند. به عبارت دیگر، فرزندان والدین مطلقه بیشتر احتمال دارد صفات یا تمایلاتی را به ارث برند که مانع موفقیت رابطه زناشویی آینده شود. همسو با مطلب فوق یک مطالعه سوئدی نشان داد که فرزند خواندگان در تاریخچه طلاق شان شبیه خواهر و برادرهای بیولوژیکی خود هستند (سالواتوره و همکاران، ۲۰۱۸). در نظریه یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا گفته می‌شود که یادگیری افراد از طریق مشاهده، تقلید و مدل سازی رخ می‌دهد. یعنی رفتار زناشویی والدین می‌تواند بر رفتار و نگرش فرزندان والدین مطلقه تأثیر بگذارد. علاوه بر این، ارولا، هارکونن و درنکرز<sup>۱</sup> (۲۰۱۲) نیز بیان نمود باورها و نگرش‌های کودکان با مشاهده والدین شکل گرفته و فرزندان والدین مطلقه یاد می‌گیرند که روابط عاشقانه یا پیوندهای زناشویی ابدی نیستند و قطع رابطه یک انتخاب کاملاً معتبر است. این افراد در روابط نزدیک خود به احتمال زیاد پریشانی را تجربه می‌کنند و احساس کمتری نسبت به روابط خود دارند (گودفری، کوریلوک و ویتون، ۲۰۱۸؛ روپر، فایف و سیدال، ۲۰۲۰). در نهایت، دیدگاه تعدیل استرس توضیح می‌دهد که چگونه فرآیندهای طلاق و رویداد طلاق خود علت عوامل استرس‌زا هستند که به نوبه خود بر سازگاری والدین و فرزندان تأثیر گار است (آماتو<sup>۲</sup>، ۲۰۰۰). بر اساس این دیدگاه، فرزندان والدین مطلقه بیشتر در معرض تعارض بین والدینی قرار گرفته و تجربه کمتری از حمایت والدین را تجربه می‌کنند. این عوامل بر سازگاری فرزندان تأثیر گذاشته و می‌تواند منجر به مسائل رفتاری و سلامت روانی و همچنین نگاه کمتر مطلوب به ازدواج گردند. طلاق والدین، به عنوان مجموعه‌ای از درگیری‌ها و چالش‌های مختلف خانوادگی، با افزایش خطر سلامت روانی کودکان و نوجوانان (شواسکی و لدیتر، ۲۰۱۸) افسردگی، اضطراب، مشکلات اجتماعی، رفتار پرخاشگرانه، مصرف مواد (سندز، تامپسون و

1. Erola, J., Härkönen, J., & Dronkers, J  
2. Amato, P. R

گایسینا، ۲۰۱۷؛ ویندل و ویندل، ۲۰۱۸) همراه است.

در ادامه اثربخشی الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق بر انتظارات و دلزدگی زناشویی فرزندان متاهل با خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق مورد بررسی قرار گرفت. براساس نتایج جدول شماره (۷) تأثیر الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق بر نمره کلی انتظارات و دلزدگی زناشویی زوجین معنادار است یعنی، میانگین نمره کلی انتظارات و دلزدگی زناشویی بین ۳ سطح زمانی تفاوت معنادار با هم دارند ( $P < 0/01$ ) البته در خرده مقیاس انتظار از یک رابطه ایده آل اثر تعامل معنادار نیست ( $P > 0/05$ ). در ادامه نتایج براساس آزمون تعقیبی بونفرونی بررسی شد که نشان داد، پس آزمون میانگین نسبتاً بالاتری را نسبت به پیگیری در نمره کلی انتظارات و دلزدگی زناشویی، به دست داده است و این تفاوت در هر دو سطح پس آزمون و پیگیری معنادار بوده است ( $p < 0/01$ ). در خرده مقیاس انتظار از یک رابطه ایده آل، اثربخشی الگوی آموزشی پیشگیری، در مرحله پس آزمون معنادار بوده ( $P < 0/01$ ) ولی در مرحله پیگیری اثربخشی الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی بر این خرده مقیاس معنادار نبوده است ( $P > 0/05$ ). از آنجایی که نمره‌ی پایین تر در انتظارات و دلزدگی زناشویی نشانگر عملکرد مطلوب تر در فرد می باشد در نتیجه می توان گفت که الگوی آموزشی ارائه شده در فرزندان متاهل متعلق به خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق منجر به بهبود سطح کلی انتظارات و دلزدگی زناشویی نسبت به گروه کنترل شده است لذا الگوی آموزشی پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق اعتبار بیرونی لازم را دارد و می تواند از انتقال بین نسلی طلاق در فرزندان تک سرپرست ناشی از طلاق پیشگیری کند. در جهت همسویی با پژوهش حاضر می توان به آموزش مولفه ها در پژوهش هایی همچون (هانک و وانگر<sup>۱</sup>، ۲۰۱۳؛ کامپ دوش<sup>۲</sup>، ۲۰۱۳؛ کانلون<sup>۳</sup>، ۲۰۱۹؛ سالواتوره و همکاران، ۲۰۱۸؛ کائو، فایین و ژوو، ۲۰۲۲؛ شانهلتز، ایرجنز و بک، ۲۰۲۱؛ روپر، فایف و سیدال، ۲۰۲۰) اشاره نمود که همسو با

1. Hank, K., & Wagner, M

2. Kamp Dush, C. M

3. Conlon, K. E

پژوهش حاضر است.

در تبیین نتیجه به دست آمده از پژوهش حاضر می‌توان بیان نمود هرگونه نقص یا صدمه به ساختار خانواده کم و بیش تأثیر خود را بر فرزندان می‌گذارد. به دنبال طلاق، خانواده‌ای از نوع تک‌والدی شکل می‌گیرد که در آن فرزند یا فرزندان، زندگی خود را با یکی از والدین سپری خواهند کرد بسیاری از پژوهش‌ها رابطه بین بزرگ شدن در خانواده‌های تک‌والدی و مشکلات ناشی از آن را بررسی کرده‌اند. پژوهش‌ها حاکی از آن است که بزرگ شدن در یک خانواده تک‌والدی تأثیرات منفی بر بهزیستی عاطفی، رشد شناختی و عملکرد مدرسه و در نهایت تأثیر منفی بر روابط زناشویی آینده فرزندان دارد. الگوی روندی محقق از طریق بهبود توانایی دانش، تغییر در برخی نگرش‌های همسو با خطا، و ایجاد مهارت‌هایی مبتنی بر مولفه‌های آسیب‌زناشویی در فرزندان تک‌سرپرست ناشی از طلاق، کمک‌کند تا این افراد درک مناسب‌تری از خود و ابعاد روان‌شناختی رابطه زوجی خود داشته باشند و در نتیجه انتظارات و دلزدگی زناشویی در این زوجین بهبود یافته است.

تحقق انتظارات از زندگی به یکی از دو روش رفتاری و ادراکی صورت می‌گیرد. در روش رفتاری، انتظارات افراد به واکنش یا عملی در زندگی منجر می‌شود و در نتیجه عمل انتظارات فرد به‌سازمی می‌شود، برای نمونه زنانی که انتظار دارند رفتار همسرشان با آنان صمیمی شود اقدام به رفتارهایی می‌کنند که احساسات مثبت را در همسر خود برانگیزانند. در روش ادراکی، انتظارات فرد سبب می‌شود او مسائل پیش‌رو زندگی را مطابق با انتظارات خود تفسیر کند (مک‌نالتی و کرنی<sup>۱</sup>، ۲۰۰۴). بنابراین زمانی که زوجین در روابط خود به تحقق انتظارات خود خوش بین باشند، با به‌کارگیری روش‌های رفتاری، دست به اعمالی می‌زنند تا همسر خود را برانگیخته‌کنند که در راستای تحقق انتظارات آنها اقداماتی را انجام دهند. زمانی که زوجین آموزش‌هایی که در جلسات در زمینه اصولی همچون پذیرش همسر، تطبیق‌پذیری با شرایط و نشخوار فکری در مورد روابط زوجی؛ دریافت کرده‌اند را مد نظر قرار دهند و آنها را انجام دهند، باعث می‌شود زندگی

مطابق با انتظارات همسر باشد و نتیجه به دست آمده از پژوهش قابل تبیین است که در نتیجه آن سطح انتظارات زناشویی نیز بهبود یافته و به سازی زندگی زوجی برای این زوجین محقق می‌گردد. در جهت همسویی با نتایج پژوهش تحقیقی که توسط بشارت، پناه علی و حسینی نسب (۱۴۰۰) با عنوان اثربخشی زوج درمانی برای درمان درست و بخشایش به شیوه گروهی برای سازگاری زناشویی، تمایز یافتگی عاطفی و صمیمیت زوجین دارای طلاق عاطفی انجام شد که نشان داد آموزش اصول واقعیت درمانی، آگاهی دادن به همسران در مورد شدت نیازهای آنان و ایجاد حس مسولیت در افراد برای ارضای نیازهای خود، موثرتر از تکنیک‌هایی همانند بخشایش درمانی، می‌تواند در ایجاد و بهبود رابط صمیمانه و سازگاری زوجین نقش ایفا کند و در واقع سطح انتظارات زناشویی را بهبود بخشیده و تعارضات را کاهش دهد.

همچنین در تبیین نتیجه مشاهده شده در کاهش سطح دزدگی زوجین می‌توان گفت انعطاف پذیری روان‌شناختی حاصل از مداخلات آسیب شناسی و اینکه آسیب‌ها از تجربه زندگی واقعی مراجعین در تحقیق کیفی استخراج شده اند توانسته است استرس زندگی زوجی را مدیریت نموده و باعث بهبود زندگی زوجی گردد. شواهد زیادی وجود دارد که نشان دهنده تأثیر منفی استرس بر زندگی درون خانوادگی از طریق تبدیل تجارب استرس زا به تجربیات منفی درونی (احساسات و افکار منفی و دزدگی) در زندگی هستند (گراو<sup>۱</sup>، ۲۰۱۸). در واقع انعطاف پذیری روان‌شناختی که در جلسات آموزشی از طریق آموزش‌هایی همچون حذف خطای اسنادی از طریق فنون شناختی، کنترل خلاء عاطفی، آموزش کاربردی چگونگی حل مسئله در زندگی مشترک و بهبود و گسترش سبک دلبستگی ایمن در زندگی مشترک به وجود آمده توانایی زوجین را در پذیرش افکار و احساسات منفی افزایش داده و رفتارهای مبتنی بر انعطاف در زندگی زوجی را تقویت نموده که در نتیجه دزدگی زوجی را کاهش می‌دهد. یافته‌های حاصل از پژوهش همچنین براساس تئوری یافتن، یادآوری و پیوستن<sup>۲</sup> نیز قابل تبیین است، این

1. Graves

2. Find, remind and bind

تئوری در واقع نشان می‌دهد که در نتیجه ایجاد حس مثبت در روابط زوجی و کنترل خطاهای زندگی مشترک، یک اثر مثبت روان‌شناختی بر روی فرد دریافت‌کننده دارد. در نتیجه این حس مثبت و بهبود کیفیت رابطه زوجین، سطح انتظارات نامناسب بهبود و دلزدگی زوجین کاهش می‌یابد. یادآوری و تکرار فنون در جلسات آموزشی و پیوستن آن به عنوان بخشی از روابط درون خانوادگی زوجین می‌تواند نتیجه به دست آمده را پژوهش را تبیین نمود. در جهت همسویی با نتیجه پژوهش حاضر می‌توان به پژوهش صنم نژاد و همکاران (۱۴۰۰) اشاره نمود که در پژوهش با عنوان مقایسه اثربخشی درمان بافت نگر و درمان هیجان‌مدار برافزایش صمیمیت و کاهش دلزدگی زناشویی زوج‌ها نشان داد که رویکرد هیجان‌مدار در مقایسه با رویکرد بافت نگر اثربخشی مؤثرتری در افزایش صمیمت زناشویی نشان می‌دهد و اثربخشی دو رویکرد در کاهش دلزدگی زناشویی یکسان است اما باگذشت زمان رویکرد بافت نگر در بهبود دلزدگی زناشویی ثبات درمانی بهتری نشان داده است. همچنین موسوی (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان بهزیستی و دلزدگی در روابط همسران: نقش پیش‌بین فضیلت‌های اخلاقی در رابطه زوجی از طریق تحلیل رگرسیون گام به گام به این نتیجه رسید که پرورش فضیلت‌های اخلاقی در طول زمان قادر است سلامت روانی را در زوجین پیش‌بینی کرده و راهبردی برای مقابله با دلزدگی زناشویی تلقی شود و در واقع فضیلت‌های انصاف، دوراندیشی و احتیاط و عشق و همدلی در سه گام دلزدگی زناشویی و در مجموع ۳۳ درصد واریانس دلزدگی زناشویی را تبیین می‌کنند.

به طور کلی نتایج پژوهش اثربخشی الگوی روندی محقق ساخته بر مبنای آسیب‌های واکاوی شده زوجین بر دلزدگی و انتظارات زوجین با خانواده اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق را نشان می‌دهد همچنین نتایج نشان دهنده آن است که آسیب‌های واکاوی شده و الگوی روندی تنظیم شده می‌توانند در تنظیم مداخلات آموزشی برای مراجعانی که فرزند طلاق بوده و ازدواج نموده‌اند، به منظور بهبود زندگی زناشویی و کیفیت زندگی زناشویی این افراد توسط متخصصان خانواده و زوج درمانی مورد استفاده قرار گیرد. ضمناً متخصصان حیطة خانواده می‌توانند در مشاوره‌های پیش

از ازدواج خود به بررسی آسیب‌های واکاوی شده بپردازند و در صورت وجود آسیب‌ها رویکردهای مناسب برای فرد را در نظر بگیرند. از محدودیت‌های این پژوهش، دسترسی به برخی از مشارکت‌کنندگان در پژوهش بود و همچنین با توجه به بافت فرهنگی ایران مساله خود افشایی و ابراز احساسات بود که گاهی پژوهشگر و دستیار پژوهشگر را دچار ابهامات جدی در فرآیند مصاحبه می‌نمود. از دیگر محدودیت‌های این پژوهش شیوع ویروس کووید ۱۹ بود که در مرحله پیگیری که به علت استرس‌هایی که به خانواده‌ها وارد شده بود اجرای مرحله پیگیری را تحت تأثیر قرار داد. محدودیت دیگر این پژوهش آنکه صرفاً بر روی زوجین با خانواده اصلی تک سرپرست کرمانشاه اجرا شده که تعمیم نتایج را با محدودیت‌هایی مواجه می‌کند.

در زمینه پژوهشی پیشنهاد می‌شود اثر بخشی مدل پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق بر روی جامعه دیگری به منظور بررسی نتیجه مشاهده شده در خرده مقیاس انتظار از یک رابطه ایده آل بررسی گردد که نشان دهد آیا الگوی آموزشی در جامعه دیگر نیز بر روی خرده مقیاس انتظار از یک رابطه ایده آل اثر بخشی معنا دار دارد یا خیر؟ همچنین پیشنهاد می‌شود در بخش اعتبار یابی بیرونی و کمی پژوهش اثر بخشی مدل پیشگیری از انتقال بین نسلی بر متغیرهای وابسته رفتاری، شناختی و ایده آل‌گرایی زوجی بررسی شود که نتایج نشان دهد آیا مدل ارائه شده بر متغیرهای رفتاری، شناختی و ایده آل‌گرایی تأثیر یکسان دارد یا خیر؟ در زمینه کاربردی نیز پیشنهاد می‌شود از آنجا که اطلاعات به دست آمده در این پژوهش مربوط به زوجینی است که در خانواده‌ی اصلی تک سرپرست ناشی از طلاق زندگی کرده اند مشاوران پیش از ازدواج می‌توانند عوامل شناسایی شده را به عنوان عوامل مؤثر بر زندگی زوجی این مراجعان مدنظر قرار داده و در مشاوره‌های پیش از ازدواج خود به بررسی آسیب‌های شناسایی شده در بخش کیفی پژوهش حاضر دقت و وجود یا عدم وجود یا سطح این آسیب‌ها را در مراجعین مشاوره پیش از ازدواج شناسایی و آن را به عنوان یکی از ابعاد مشاوره پیش از ازدواج مدنظر قرار دهند.

**ملاحظات اخلاقی پژوهش:** تمامی شرکت‌کنندگان در پژوهش برگ رضایت نامه

حضور در پژوهش را مطالعه و امضا نمودند و اطمینان لازم در مورد محرمانگی اطلاعات به آنها داده شده است.

**سهم نویسندگان:** نویسنده مسئول تمام مراحل فرآیند پژوهشی را مدیریت نموده و عذرا اعتمادی عهده دار مکاتبات این مقاله می باشد.

**حمایت مالی:** نویسندگان این مقاله اعلام می دارند که هیچ منافع تجاری در این راستا وجود ندارد و نویسندگان در قبل این اثر وجهی دریافت ننموده اند.

**تعارض منافع:** یافته‌های این مطالعه هیچگونه تضاد با منافع شخصی یا سازمانی ندارد.

**سپاسگزاری:** از کلیه زوجین محترمی که در انجام پژوهش همکاری لازم را داشته اند و همچنین همکاران مراکز مشاوره کمیته امداد کرمانشاه و ریس کلینیک مشاوره آوای مهر شهر کرمانشاه، کمال تقدیر و تشکر را داریم.

## منابع

- اسمعیلی، م، طاهری چمعالی، ج، قاسمی نیائی، ف، حقانی زمیدانی، م (۱۴۰۱). بررسی راهبردهای اثربخش نوجوانان در برخورد با سوگ ناشی از طلاق والدین. نشریه علمی زویش روان‌شناسی، ۱۱ (۴)، ۹۹-۱۰۶.
- امیدوار، ب، فاتحی زاده، م، احمدی، س (۱۳۸۶). بررسی تأثیر آموزش پیش از ازدواج بر انتظارات زناشویی دانشجویان در آستانه ازدواج در شهر شیراز. فصلنامه خانواده‌پژوهی ۵ (۱۸)، ۲۴۶-۲۳۱.
- بشارت قراملکی، ر، پناه علی، ا، حسینی نسب، م د (۱۴۰۰). اثربخشی زوج درمانی برای درمان درست و بخشایش به شیوه گروهی برای سازگاری زناشویی، تمایز یافتگی عاطفی و صمیمیت زوجین دارای طلاق عاطفی. فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره، ۲۰ (۸۰)، ۱۲۹-۱۵۷.
- خمسه، ا. (۱۳۸۳). بررسی طرحواره‌های نقش جنسیتی و کلیشه‌های فرهنگی در دانشجویان دختر. مطالعات زنان، دانشگاه الزهرا، ۶، (۳): ۱۹-۲۶.
- ربیعی، ز، ایزدی، ر، میراحمدی، ل (۱۴۰۰). کشف و تبیین تجارب زیسته والدین از هم والدگری پس از طلاق. فصلنامه خانواده‌پژوهی ۱۷ (۶۸)، ۶۸۴-۶۷۳.
- روغنچی، م، جزایری، ر، اعتمادی، ع، اعتمادی، مومنی، خ (۱۳۹۶). واکاوی آسیب‌های خانواده‌های مادر سرپرست: یک پژوهش کیفی. فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۸ (۳۱)، ۵۳-۷۸.
- شفیع‌آبادی، ع و غلامحسین قشقایی، ف. (۱۳۹۰). اثربخشی مقایسه‌ای مشاوره گروهی واقعیت‌درمانی و فمینیستی بر هویت زنان سرپرست خانوار. زن در توسعه و سیاست، ۹ (۴)، صص. ۹۳-۱۱۳.



صدرالاشرفی، م، خنکدار طارسی، م، شمخانی، ا، یوسفی افراشته، م (۱۳۹۱). آسیب شناسی طلاق (علل و عوامل موثر بر طلاق) و راهکارهای پیشگیری از آن. مهندسی فرهنگی، (۷۳)، ۲۶-۵۳.

صنم نژاد، آ، قمری کیوی، ح، شیخ الاسلامی، ع، رضایی شریف، ع (۱۴۰۰). مقایسه اثربخشی درمان بافت نگر انصاف محور و درمان هیجان مدار برافزایش صمیمیت و کاهش دلزدگی زناشویی زوج‌ها. فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره، ۲۰ (۷۹)، ۱۳۹-۱۶۶.

عبادت پور، ب، نوابی نژاد، ش، شفیع آبادی، ع، و فلسفی نژاد، م (۱۳۹۲). نقش واسطه‌های کارکردهای خانواده برای تاب‌آوری فردی و باورهای معنوی و دلزدگی زناشویی. فصلنامه علمی-پژوهشی روشها و مدل‌های روان‌شناختی، ۴ (۱۳)، ۲۹-۴۵.

موسوی، ف (۱۴۰۰). بهزیستی و دلزدگی در روابط همسران: نقش پیش‌بین فضیلت‌های اخلاقی در رابطه زوجی. فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره، ۲۰ (۸۰)، ۱۰۶-۱۲۸.

نوبدی، ف (۱۳۸۴). بررسی و مقایسه رابطه دلزدگی زناشویی با عوامل جو سازمانی در کارکنان ادارات آموزش و پرورش و پرستاران بیمارستان‌های شهر تهران در سال ۱۳۸۴. پایان‌نامه کارشناسی راشد مشاوره خانواده. دانشگاه شهید بهشتی.

- Ali, P. A., McGarry, J., & Maqsood, A. (2022). Spousal role expectations and marital conflict: perspectives of men and women. *Journal of interpersonal violence*, 37 (9-10), NP7082-NP7108.
- Amato, P. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage*.
- Brand, J. E., Moore, R., Song, X., & Xie, Y. (2019). Parental divorce is not uniformly disruptive to children's educational attainment. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116 (15), 7266-7271.
- Cao, H., Fine, M. A., & Zhou, N. (2022). The Divorce Process and Child Adaptation Trajectory Typology (DPCATT) Model: The Shaping Role of Predivorce and Postdivorce Interparental Conflict. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1-29.
- Conlon, K. E. (2019). Mate retention strategies of dominance-oriented and prestige-oriented romantic partners. *Evolutionary Psychological Science*, 5 (3), 317-327.
- Creswell, J. (2012). *Educational research: planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research* (4th Ed). Boston: Pearson.
- Damota, M. D. (2019). The effect of divorce on families' life. *Academia Edu*, 46.
- Emold, C., Schneider, N., Meller, I., & Yagil, Y. (2011). Communication skills, working environment and burnout among oncology nurses. *European Journal of Oncology Nursing*, 15 (4), 358-363.
- Erola, J., Härkönen, J., & Dronkers, J. (2012). More careful or less marriageable? Parental divorce, spouse selection and entry into marriage. *Social forces*, 90 (4), 1323-1345.
- Glaser, B. G. (2005). *The grounded theory perspective III: Theoretical coding*. Sociology Press. Mill Valley, CA.



- Godfrey, L. M., Kuryluk, A. D., & Whitton, S. W. (2018). The effects of parental divorce on individuals' commitment to same-sex relationships. *Marriage & Family Review, 54* (8), 806-818.
- Graves, A. R. (2016). *An analysis of mind-mindedness, parenting stress, and parenting style in families with multiple children* (Doctoral dissertation).
- Hadfield, K., Amos, M., Ungar, M., Gosselin, J., & Ganong, L. (2018). Do changes to family structure affect child and family outcomes? A systematic review of the instability hypothesis. *Journal of Family Theory & Review, 10* (1), 87-110.
- Hank, K., & Wagner, M. (2013). Parenthood, marital status, and well-being in later life: Evidence from SHARE. *Social Indicators Research, 114* (2), 639-653.
- Härkönen, J., Bernardi, F., & Boertien, D. (2017). Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions. *European Journal of Population, 33* (2), 163-184.
- Jafari, A., Alami, A., Charoghchian, E., Delshad Noghbi, A., & Nejatian, M. (2021). The impact of effective communication skills training on the status of marital burnout among married women. *BMC women's health, 21* (1), 1-10.
- Kamp Dush, C. M. (2013). Marital and cohabitation dissolution and parental depressive symptoms in fragile families. *Journal of marriage and family, 75* (1), 91-109.
- Leto, I. V., Petrenko, E. N., & Slobodskaya, H. R. (2019). Life satisfaction in Russian primary schoolchildren: Links with personality and family environment. *Journal of Happiness Studies, 20* (6), 1893-1912.
- Luecken, L. J., Roubinov, D. S., & Tanaka, R. (2013). Childhood family environment, social competence, and health across the lifespan. *Journal of Social and Personal Relationships, 30* (2), 171-178.
- McNulty, J. K., & Karney, B. R. (2004). Positive expectations in the early years of marriage: Should couples expect the best or brace for the worst?. *Journal of personality and social psychology, 86* (5), 729.
- Nejatian, M., Alami, A., Momeniyan, V., Delshad Noghbi, A., & Jafari, A. (2021). Investigating the status of marital burnout and related factors in married women referred to health centers. *BMC women's health, 21* (1), 1-9.
- Pines, A. M., Neal, M. B., Hammer, L. B., & Icekson, T. (2011). Job burnout and couple burnout in dual-earner couples in the sandwiched generation. *Social Psychology Quarterly, 74* (4), 361-386.
- Roper, S. W., Fife, S. T., & Seedall, R. B. (2020). The intergenerational effects of parental divorce on young adult relationships. *Journal of Divorce & Remarriage, 61* (4), 249-266.
- Salvatore, J. E., Larsson Lönn, S., Sundquist, J., Sundquist, K., & Kendler, K. S. (2018). Genetics, the rearing environment, and the intergenerational transmission of divorce: a Swedish national adoption study. *Psychological science, 29* (3), 370-378.
- Sands, A., Thompson, E. J., & Gaysina, D. (2017). Long-term influences of parental divorce on offspring affective disorders: A systematic review and meta-analysis. *Journal of affective disorders, 218*, 105-114.
- Shanholtz, C. E., Irgens, M. S., & Beck, C. J. (2021). Are the adults alright?

- Reviewing outcomes for adult offspring of parental divorce. *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development*, 18 (1), 4-20.
- Shimkowski, J. R., & Ledbetter, A. M. (2018). Parental divorce disclosures, young adults' emotion regulation strategies, and feeling caught. *Journal of Family Communication*, 18 (3), 185-201.
- Sviri, S., Geva, D., Vernon vanHeerden, P., Romain, M., Rawhi, H., Abutbul, A., ... & Bentur, N. (2019). Implementation of a structured communication tool improves family satisfaction and expectations in the intensive care unit. *Journal of Critical Care*, 51, 6-12.
- Windle, M., & Windle, R. C. (2018). Parental divorce and family history of alcohol disorder: Associations with young adults' alcohol problems, marijuana use, and interpersonal relations. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 42 (6), 1084-1095.
- Xie, S., Wu, D., & Liang, L. (2022). Family environment profile in china and its relation to family structure and young children's social competence. *Early Education and Development*, 33 (3), 469-489.

### پیوست ۱. الگوی آموزشی آسیب محور پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق

جلسه	هدف	محتوای جلسه
اول	تمرکز بر خانواده طلاق	تعریف خانواده و فرزند طلاق بودن تعریف سیستم خانواده بیان برخی آسیب‌های پیش روی زندگی بیان لزوم پرداختن به آسیب‌ها و پیامدهای حل نشدن مشکلات خانواده طلاق بیان چرخه‌های زندگی در خانواده بیان سایر تفاوت‌های موجود در خانواده طلاق بودن و خانواده معمولی
دوم	قواعد و الگوهای مرآمده ای ناگفته در خانواده	بررسی ساختار خانواده و قواعد و الگوهای مرآمده ای آن بیان الگوها و قواعد مرآمده ای شناسایی قواعد و الگوهای مرآمده ای ناکارآمد بازنویسی قواعد و الگوهای مرآمده ای ناگفته به صورت تقاضای روشن
سوم	مرزهای ای درون خانوادگی	بیان مفهوم مرزها: تنیده- گسسته - سالم بیان انواع زیر منظومه در خانواده لزوم تغییر مرزهای گسسته و در هم تنیده بیان مفهوم نزدیکی و فاصله

جلسه	هدف	محتوای جلسه
چهارم	استرس و مثلث سازی در خانواده	بیان مفهوم انطباق بیان مفهوم و منابع استرس در خانواده چگونگی تماس استرس زا با افراد برون خانوادگی چگونگی تماس استرس زا با اعضا درون خانواده بیان مفهوم ائتلاف در سیستم خانواده بیان مفهوم مثلث‌ها در سیستم خانواده
پنجم	مهارت‌های دریافت و انتقال پیام و مهارت گوش دادن	ایجاد مهارت انتقال و دریافت روشن و موثر افکار و احساسات آموزش مهارت‌های فرستنده و گیرنده پیام و ارزیابی اشکالات آموزش مهارت‌های رمزگردانی صحیح مفه‌ایم ذهنی معرفی مهارت گوش دادن موانع گوش دادن: ذهن خوانی، مرور ذهنی، انتخاب‌گزینشی، قضاوت کردن، رویا پردازی، پند و اندرز، مشاجره، همیشه بر حق بودن، منحرف کردن بحث و تسکین دادن آموزش گوش دادن فعال آموزش نقل بیان
ششم	ارتباط شفاف، مهارت مذاکره	آموزش مهارت مذاکره آموزش اصول مذاکره آموزش مراحل مذاکره بیان راه کارهای ارتباط شفاف آموزش ارتباط شفاف
هفتم	مهارت حل مساله و تغییر راه کارهای ناکارآمد	آشنایی با تعریف مساله بیان مراحل حل مساله بیان موقعیت‌های مساله آفرین و تعریف دقیق موقعیت به عنوان اصل اول حل مساله استفاده از فرآیند بارش فکری به عنوان اصل اساسی حل مساله معرفی مهارت ارزیابی و تغییر راه کارهای ناکارآمد شناسایی هشت راه کار ناکارآمد

جلسه	هدف	محتوای جلسه
هشتم	افکار و انتظارات نا کارآمد	گوش دادن به افکار تحریفات شناختی افکار بیان مهارت‌های شناسایی تحریفات شناختی شناسایی باورها و انتظارات غیر واقع بینانه در مورد خانواده و همسر بیان تأثیر باورهای مخرب بر احساسات و رفتارهای درون خانوادگی به چالش کشیدن تحریف‌های شناختی و جایگزینی باورها
نهم	تبادلات رفتاری مثبت و مهارت تقویت متقابل	آشنایی با انتظارات متقابل و توجه به ویژگی‌های مثبت یکدیگر افزایش تبادل رفتاری مثبت شناخت الگوهای تقویت و تنبیه همسر و افزایش تقویت کننده‌های مثبت تکنیک‌های رفتاری برای افزودن به محبت و تحسین
دهم	هیجانان زوجین در خانواده	پذیرش و انعکاس تجربیات تعاملی و هیجانی در زندگی زوجی بیان و بررسی چگونگی تأثیر ناامنی دل‌بستگی بر پاسخ‌های هیجانی زوجین بررسی ترس‌ها و ناامنی‌های اساسی که ارتباط زوجی را محدود می‌کند تسهیل ابراز نیازها و خواسته‌ها توجه به خواسته‌ها و تمایلات یکدیگر

براساس آسیب‌های واکاوی شده اهداف فوق تبیین و جلسات در راستای پیشگیری از انتقال بین نسلی طلاق آموزش داده شد. در این راستا جلسات ابتدایی در زمینه آسیب‌های کمبود حمایت خانواده اصلی، فرهنگ و جامعه و الگوی‌های نامناسب فردی بود و در ادامه جلسات ضمن در نظر گرفتن سایر آسیب‌ها بر نقص در نقش‌های زناشویی تاکید شد. الگوی فوق توسط تیم پژوهشی تنظیم و در راستای قابلیت اجرا و اعتبار یابی توسط ۴۰ نفر از متخصصان (اعضا هیئت علمی، درمانگران حیطه خانواده و دانشجویان دکتری) بررسی و اصلاح گردید که گزارش اعتبار یابی در جدول ۴ بیان شده است.